

مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در تحقیقات مقدماتی دیوان کیفری بین‌المللی

سحر پورحسن زیوه* - دکتر سید ابراهیم قدسی**

دکتر حمیدرضا جاویدزاده***

چکیده:

سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان یکی از تابعان کارآمد حقوق بین‌الملل در مسائل مختلف بین‌المللی کارکردهای متنوعی دارند. با تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی، مشارکت سازمان‌ها در تضمین تحقق عدالت کیفری متحول شده است. مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در روند دادرسی از طریق ارائه اطلاعات یکی از سازکارهایی است که می‌تواند در تحقق عدالت کیفری تأثیرگذار باشد. این نوشتار با هدف امکان‌سنجی تأثیر نقش سازمان‌های بین‌المللی در تحقق عدالت کیفری بین‌المللی و با روش توصیفی و تحلیلی و با استناد به رویه قضایی دیوان، در مقام پاسخ به این چند پرسش است: سازمان‌های بین‌المللی در مرحله تحقیقات مقدماتی در شروع به تعقیب کیفری چه نقشی دارند؟ سازکارهای مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در نظارت بر تصمیمات قضایی دادسرا چگونه است؟ با فرض پذیرش مشارکت، این نهادها در تحقق عدالت کیفری بین‌المللی چه نقشی ایفاء می‌کنند؟ یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در مرحله تحقیقات مقدماتی در اقدامی نوآورانه، هرچند به‌صورت مبهم، در قواعد دیوان پیش‌بینی شده است. سازمان‌های بین‌المللی از یک‌سو، با ارائه اطلاعات به دادستان، تعقیب کیفری را به جریان انداخته و زمینه بررسی مقدماتی را فراهم می‌سازند و از سوی دیگر، زمینه‌های نظارت قضایی در تصمیمات دادستان مبنی بر آغاز یا عدم‌آغاز تحقیق را

مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره ۱۴، نیمسال اول ۱۳۳۸
صفحه ۲۷۲-۲۴۷، تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۰۵/۲۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۲۴

* دانشجوی دکترای گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سمنان، سمنان، ایران

Email: S.poorhassanz@gmail.com

** دانشیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران، نویسنده مسئول

Email: ghodsi@umz.ac.ir

*** استادیار مدعو گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج، البرز، ایران

Email: Dr.javidzade@gmail.com

ایجاد نموده و زمینه تحقق عدالت کیفری بین‌المللی را فراهم می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

سازمان‌های بین‌المللی، دیوان کیفری بین‌المللی، تحقیقات مقدماتی، نظارت قضایی، عدالت کیفری.

مقدمه

سازمان‌های بین‌المللی یکی از مهم‌ترین بازیگران جامعه بین‌المللی هستند که در عرصه‌های مختلف بین‌المللی مشارکت می‌کنند.^۱ گرچه در مقررات ملی کشورها و قواعد و اسناد بین‌المللی، سازمان‌ها و نهادهای مدنی در اشکال و انواع مختلف خود با ویژگی‌های خاصی تعریف شده^۲ اما این واژگان در قواعد دیوان کیفری بین‌المللی از نظر مفهومی و مصداقی تعریف و مشخص نشده‌اند. با توجه به نقش و جایگاه ویژه این نهادها در دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی و مشارکت عملی این نهادها در سیاست قضایی دیوان، منظور از سازمان‌های بین‌المللی در این مقاله مفهوم عام و دربرگیرنده همه تشکّل‌های نهادینه و غیرنهادینه ملی و بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی است که می‌توانند در تحقق عدالت کیفری بین‌المللی به دیوان کیفری بین‌المللی در چهارچوب پیش‌بینی‌شده در قواعد و مقررات دیوان کمک کنند؛ بنابراین این مشارکت طیف گسترده‌ای از این نهادهای بین‌المللی را دربرمی‌گیرد؛ سازمان‌های بین‌المللی اعم از بین‌الدولی و غیردولتی و سازمان‌های ملی اعم از دولتی و غیردولتی یا مردم‌نهاد.

مشارکت در حل و فصل اختلافات حقوقی بین‌المللی، یکی از زمینه‌های مهم مشارکت این نهادهاست. با تأسیس دادگاه‌های کیفری بین‌المللی و تحولات نوین در عرصه حقوق بین‌الملل کیفری، نقش سازمان‌های بین‌المللی در قلمرو عدالت کیفری بین‌المللی بسیار چشمگیر شده است. سازمان‌ها با ائتلاف در تدوین اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی^۳ ضمن

۱. سمانه رحمتی‌فر، «نقش جامعه مدنی در ایجاد قاعده حقوقی در دوران جهانی شدن با تأکید بر سازمان‌های غیردولتی»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی ۱۸ (۴۵) (۱۳۹۶): ۲۶۷-۲۶۶.

۲. برای اطلاع بیشتر از تعریف و انواع و ویژگی‌های سازمان‌های بین‌المللی نک: سید قاسم زمانی، حقوق سازمان‌های بین‌المللی: شخصیت، مسئولیت، مصونیت (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۸۴)، چاپ اول، ۴۱-۲۱.

۳. برای رعایت اختصار از این پس به‌جای عنوان کامل «دیوان کیفری بین‌المللی» از واژه «دیوان» استفاده خواهد شد.

ترغیب کشورها به تأسیس دیوان، نقش اساسی در تدوین چهارچوب نهادی و قواعد دیوان ایفاء نمودند^۴ و باتوجه به فلسفه وجودی مشارکت در روند دادرسی یعنی ایجاد شفافیت و مشارکت در تصمیم‌سازی که خود به مشروعیت اقدامات دیوان می‌انجامد، تلاش کردند تا جایگاه حقوقی خاصی برای آنها تعریف شود^۵ تا بتوانند در همه مراحل رسیدگی تأثیرگذار باشند. این تلاش سازمان‌ها نتیجه‌بخش بود تا جایی که به‌صراحت در ماده ۱۵ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و قاعده ۱۰۳ از قواعد دادرسی و ادله دیوان، نقش بسیار مهمی برای سازمان‌ها پیش‌بینی شد به‌گونه‌ای که اکنون سازمان‌ها به‌موجب قواعد و مقررات دیوان در دو مرحله تحقیقات مقدماتی و دادرسی می‌توانند در روند دادرسی مشارکت کنند.

نقش مشارکتی سازمان‌های بین‌المللی زمانی برجسته‌تر می‌شود که دادستان به ابتکار خود تحقیقی را آغاز کند. امکان اقدام مستقل دادستان، زمینه مشارکت سازمان‌های بین‌المللی را در دیوان فراهم کرده است. دادستان می‌تواند بر اساس ماده ۱۵ اساسنامه از سازمان‌های بین‌المللی در مورد وقوع جرایم مشمول صلاحیت دیوان اطلاعاتی دریافت کند. سازمان‌ها می‌توانند از این فرصت قانونی و از قابلیت‌های خود در راستای مشارکت در تحقق عدالت کیفری استفاده و با شیوه‌های مختلف با دادستان تعامل کنند زیرا آنها با ارائه اطلاعات می‌توانند توجه دادستان را به وضعیت خاصی جلب و زمینه آغاز بررسی و تحقیق را فراهم کنند؛ اما در مقررات دیوان معلوم نیست که این اطلاعات در واقع چگونه تصمیم دادستان را برای شروع به بررسی مقدماتی تحت تأثیر قرار خواهد داد و آیا سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند با ارائه اطلاعات تصمیمات مهم مرحله بررسی مقدماتی^۶ را تحت تأثیر قرار دهند و در آن مشارکت کنند؛ به‌ویژه تصمیماتی که در آن اعمال اختیارات دادستان در این مرحله بسیار مهم، مطرح می‌شود. مشارکت سازمان‌ها در روند دادرسی در شعب دیوان که از آن تحت عنوان «دوست دادگاه» یاد می‌شود از موضوع بررسی این نوشتار خارج است. در این مقاله مشارکت سازمان‌ها در مرحله تحقیقات مقدماتی دیوان در قالب شروع به تعقیب کیفری و نظارت قضایی بر تصمیمات دادرسی بررسی می‌شود.

4. Zoe Pearson, "Non-Governmental Organizations and the International Criminal Court: Changing Landscapes of International Law," *Cornell International Law Journal* 39(2) (2006): Article 2, 243-245. [Http://Scholarship.Law.Cornell.Edu/Cilj/Vol39/Iss2/2](http://Scholarship.Law.Cornell.Edu/Cilj/Vol39/Iss2/2). (Last Visited on June 18, 2019).

5. Sarah Williams, *Civil Society Participation in Preliminary Examinations*, 533, www.legal-tools.org/doc/2c35fb (Last Accessed on June 29, 2019).

6. *Proprio Motu*

7. Preliminary Examination

بر اساس ماده ۱۳ اساسنامه دیوان جهات شروع به تعقیب عبارت‌اند از ارجاع وضعیت از طرف یک دولت عضو، ارجاع وضعیت از طرف شورای امنیت و شروع به تعقیب به ابتکار خود دادستان. شروع به تعقیب به ابتکار خود دادستان، دستاورد بسیار بزرگ و حاصل یکی از بحث‌برانگیزترین مباحث سیاسی مذاکرات تصویب اساسنامه دیوان بود و مخالفان و موافقان مدعی بودند که پیش‌بینی آن در اساسنامه یا فقدان این سازکار در نظام عدالت کیفری دیوان تأثیر بسزایی خواهد داشت.^۸

در اجرای بند (ج) ماده ۱۳ و ماده ۱۵ اساسنامه، دادستان می‌تواند بر اساس اطلاعات در دسترس، تعقیب کیفری را به جریان اندازد. در این چهارچوب قانونی، سازمان‌های بین‌المللی فرصت پیدا می‌کنند تا اطلاعات خود را در اختیار دادستان قرار دهند و با استفاده از این ظرفیت قانونی در روند تحقیقات مقدماتی مشارکت کنند. یکی از موضوعاتی که در ارتباط با عملکرد دیوان مطرح است شفافیت در چگونگی اتخاذ تصمیم است. گرچه مشارکت سازمان‌ها در روند تصمیم‌سازی برای دادستان و نیز اعمال نظر بر تصمیمات دادسرا در مقررات دیوان به‌طور صریح پیش‌بینی نشده است، اما مشارکت سازمان‌ها تنها به ارائه اطلاعات به دادستان محدود نمی‌شود زیرا فلسفه وجودی راهبرد مشارکت سازمان‌ها در سیاست کیفری دیوان فراتر از این بوده و لازم است این مشارکت در راستا و چهارچوب فلسفه وجودی آن از جمله ایجاد شفافیت تفسیر و معنا شود. تأثیر مشارکت سازمان‌ها در بررسی مقدماتی و تصمیم‌سازی در دادسرا و امکان نظارت بر تصمیمات دادسرا موضوعی است که در چهارچوب مقررات و رویه قضایی دیوان قابل بررسی است.

باتوجه‌به آنچه گفته شد پرسش اصلی این پژوهش این است که سازمان‌های بین‌المللی در چهارچوب دیوان کیفری بین‌المللی در تحقق عدالت کیفری چه نقشی دارند. برای رسیدن به پاسخ این پرسش محوری، لازم است نخست به این دو پرسش فرعی پاسخ داده شود. پرسش نخست اینکه زمینه‌ها و موانع مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در شروع به تعقیب در دیوان کیفری بین‌المللی چیست؛ پرسش دوم اینکه مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در نظارت بر تصمیمات قضایی دادسرا چگونه بوده و چه سازکارهایی برای این مشارکت در مرحله بررسی مقدماتی و مرحله تحقیق در دادسرای دیوان پیش‌بینی شده است. در این مقاله ابتدا اصول و فرایند بررسی مقدماتی در دیوان در بخش نخست به‌طور گذرا مطرح می‌شود. سپس

8. Mark Klamburg, Commentary on the Law of the International Criminal Court (Brussels: TOAEP, 2017), 182-184, <https://www.legal-tools.org/doc/aa0e2b/pdf>, (e-book).

در بخش دوم، زمینه‌ها و موانع مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در شروع به تعقیب کیفری تحلیل و در بخش سوم، چگونگی مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در نظارت بر تصمیمات قضایی دادسرا و سازکارهای این مشارکت در مرحله بررسی مقدماتی و مرحله تحقیق تبیین و در پایان، یافته‌ها و نتیجه بررسی ارائه می‌شود.

۱- اصول و فرایند بررسی مقدماتی در دیوان

دادسرا طبق ماده ۱۵ اساسنامه می‌تواند رأساً درباره همه وضعیت‌های مشمول صلاحیت دیوان بررسی مقدماتی نماید. هدف از بررسی مقدماتی آن است که اطلاعات لازم گردآوری شده و مشخص شود آیا مبنای معقولی برای آغاز تحقیق وجود دارد یا خیر؟ اگر دادسرا بر اساس اطلاعات تحصیل شده متقاعد شود که شرایط و معیارهای مقرر برای آغاز تحقیق در اساسنامه محقق شده می‌تواند در مورد وضعیت، تحقیق را آغاز کند.

بررسی مقدماتی دارای اصول و فرایندی است. اصول کلی حاکم بر بررسی مقدماتی در دادسرای دیوان عبارت‌اند از استقلال، بی‌طرفی و عینی‌گرایی.^۹ به‌موجب اصل استقلال^{۱۰} و بر اساس مقررات ماده ۴۲ اساسنامه، دادسرا مستقل از هرگونه دستوری از خارج اقدام می‌کند. در عین حال که دادسرا با دولت‌ها، ارکان سازمان ملل، سازمان‌های بین‌الدولی یا غیردولتی یا منابع معتبر دیگر تعامل دارد و می‌تواند به استناد ماده ۱۵ اساسنامه دیوان از آنها اطلاعاتی را بخواهد، اما این اطلاعات دریافتی به‌دقت تحلیل و ارزیابی می‌شود و دادستان در اتخاذ تصمیم، حق صلاحیت دارد.^{۱۱}

بی‌طرفی^{۱۲} دومین اصل حاکم بر بررسی مقدماتی و ناشی از بند ۳ ماده ۲۱ اساسنامه است که به‌موجب آن، اجرا و تفسیر حقوق قابل‌اعمال در دیوان باید بدون هرگونه تبعیض باشد^{۱۳} و دادستان در پذیرش اطلاعات دریافتی نباید جانبداری کند. اطلاعات دریافتی از سازمان‌ها باید همسان اطلاعاتی باشد که در فرض ارجاع یک وضعیت از سوی شورای امنیت یا دولت‌های عضو در اختیار دادسرا قرار می‌گیرد.

9. Thomas Obel Hansen, "The Policy Paper on Preliminary Examinations: Ending Impunity through 'Positive Complementarity'," *Transitional Justice Institute Research Paper* 17-01 (2017): 3-6, <https://ssrn.com/abstract=2939139>.

10. Independence

11. Policy Paper on Preliminary Examinations, paras. 25-27, https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-policy_paper_preliminary_examinations_2013-eng.pdf or <http://www.legal-tools.org/doc/acb906/> (Last visited on March 12, 2019).

12. Impartiality

13. Policy Paper on Preliminary Examinations, op.cit. 7, paras. 28-29.

سومین اصل حاکم بر بررسی مقدماتی، عینی‌گرایی^{۱۴} است که به‌موجب آن و بر اساس بند ۱ ماده ۵۴ اساسنامه، دادسرا برای تشخیص حقیقت، شرایط حاکم بر وضعیت و دلایل له و علیه متهم را با ضابطه نوعی و به‌طور یکسان در نظر می‌گیرد. این اصل نسبت به اطلاعات ارائه‌شده از سوی سازمان‌ها در روند تحقیقات مقدماتی نیز اعمال می‌شود. درعین‌حال، دادسرا در مرحله بررسی مقدماتی با رعایت عینی‌گرایی، فرصت ارائه اطلاعات را برای طرفین فراهم کند.^{۱۵}

بررسی مقدماتی فرایند چهار مرحله دارد و عبارت‌اند از: ارزیابی اولیه، صلاحیت، قابلیت پذیرش دعوا (صلاحیت تکمیلی و آستانه شدت) و منافع عدالت. اولین مرحله بررسی مقدماتی، ارزیابی اولیه^{۱۶} است. در این مرحله، اطلاعات تحلیل و دسته‌بندی می‌شود تا اطلاعات راجع به جرایم مشمول صلاحیت دیوان شناسایی شوند. یافته‌های این مرحله «گزارش مرحله اول» نامیده می‌شود و دادستان بر اساس این یافته‌ها درمورد ورود به مرحله دوم تصمیم می‌گیرد.^{۱۷}

در دومین مرحله فرایند بررسی مقدماتی، مؤلفه‌های صلاحیتی یعنی صلاحیت سرزمینی، شخصی، زمانی و موضوعی طبق مقررات اساسنامه بررسی می‌شود. این مؤلفه‌ها پیش‌شرط‌های اعمال صلاحیت از سوی دیوان است. حاصل بررسی این مرحله که «گزارش ماده ۱۵» گفته می‌شود در اختیار دادستان قرار می‌گیرد تا بر اساس آن درمورد آغاز مرحله سوم بررسی مقدماتی تصمیم بگیرد.^{۱۸} مستفاد از جزء (الف) بند ۱ ماده ۵۳ اساسنامه، دادستان تعیین می‌کند آیا مبنای معقولی^{۱۹} هست که جرم مشمول صلاحیت دیوان واقع شده یا درحال وقوع است.^{۲۰}

مرحله سوم فرایند بررسی مقدماتی، ارزیابی معیار قابلیت پذیرش دعواست که به‌موجب

14. Objectivity

15. Policy Paper on Preliminary Examinations, op.cit. 7, paras. 30-33.

16. Initial Assessment

17. Matilde E. Gawronski, "The Legalistic Function of Preliminary Examinations: Quality Control as a Two-Way Street," in *Quality Control in Preliminary Examination: Volume 1*, ed. Morten Bergsmo and Carsten Stahn (Brussels, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2018), 186-187.

18. Gawronski, op.cit. 187-189.

۱۹. برای تفصیل بیشتر درمورد مبنای معقول نک: ابوالفتح خالقی و زهرا ساعدی، «معیار معقول بودن در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و تبیین آن از سوی شعب مقدماتی»، *مجله حقوقی بین‌المللی* ۵۹ (۱۳۹۷)، ۲۴۸-۲۲۵.

20. Policy Paper on Preliminary Examinations, op.cit. 7, paras. 80-81.

بند ۱ ماده ۱۷ اساسنامه، متضمن بررسی دو مسئله صلاحیت تکمیلی و آستانه شدت است. معیارهای عدم‌قابلیت پذیرش دعوا در بندهای ۱، ۲ و ۳ ماده ۱۷ اساسنامه مشخص شده که از مهم‌ترین موارد آن عدم‌تمایل^{۲۱} یا ناتوانی دولت صلاحیتدار در تعقیب جرایم است. پس از احراز صلاحیت تکمیلی، دادستان به استناد بند ۱ ماده ۱۷ اساسنامه، وجود آستانه شدت در جرایم ارتكابی را احراز می‌کند.^{۲۲} سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند با ارائه اطلاعات راجع به قابلیت پذیرش دعوا و عناصر تشکیل‌دهنده آن در این مرحله مشارکت و دیوان را متقاعد کنند که موضوع قابلیت اقدام دارد. در رویه قضایی دیوان از جمله در وضعیت مربوط به کنیا به احراز مسئله قابلیت پذیرش تأکید شده است.^{۲۳}

مرحله چهارم فرایند بررسی مقدماتی، سنجش «نفع عدالت» است. نفع عدالت در اساسنامه دیوان تعریف نشده اما بر اساس رویه قضایی دیوان، منافع قربانیان، منافع صلح و امنیت و شدت جرایم از جمله مهم‌ترین این عوامل هستند. اصل کلی این است که تحقیق و تعقیب به نفع عدالت و تصمیم به عدم‌تحقیق به نفع عدالت، استثناست.^{۲۴} طبق جزء (ج) بند ۱ ماده ۵۳ اساسنامه به‌رغم اهمیت جرم و منافع قربانیان برای شروع به تحقیق، گاهی ممکن است دلایلی باشد مبنی بر اینکه شروع به تحقیق به نفع عدالت نیست. شعبه دوم مقدماتی دیوان به‌موجب رأی ۱۲ آوریل ۲۰۱۹ انجام تحقیق را برخلاف منافع عدالت بین‌المللی دانست و تقاضای دادستان را برای آغاز تحقیق رد کرد.^{۲۵}

۲۱. برای تفصیل بیشتر درمورد مبنای معقول نک: علی خالقی و امیرمسعود مظاهری، «عدم‌تمایل دولت به رسیدگی؛ یکی از مبانی قابلیت پذیرش موضوع در دیوان کیفری بین‌المللی»، *فصلنامه حقوق* ۴۲(۳) (۱۳۹۱)، ۱۷۶-۱۵۹.

۲۲. برای تفصیل بیشتر درمورد مبنای معقول نک: محمود صابر و آزاده صادقی، «بررسی معیار آستانه شدت برای تعقیب جنایات در دیوان کیفری بین‌المللی؛ با نگاهی بر دیگر دادگاه‌های بین‌المللی»، *مطالعات حقوق تطبیقی* ۶(۲) (۱۳۹۴)، ۶۵۰-۶۲۷.

23. Situation in the Republic of Kenya, Request for Authorisation of an Investigation Pursuant to Article 15, ICC-01/09-3, 26 November 2009, paras. 55 and 78; Situation in the Republic of Kenya, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Kenya, ICC-01/09-19-Corr, 31 March 2010, para. 50.
24. Gawronski, op.cit. 192-193 'Policy Paper on the Interests of Justice, September 2007, 2-9, <http://www.legal-tools.org/doc/bb02e5/> (Last Visited on July 1, 2019); Policy Paper on Preliminary Examinations, 2013, para. xx, para. 10, para. 68, paras. 68-69, and paras. 68-69.
25. Case no. Icc-02/17, 12 April 2019, Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, 28-33, paras. 87-96. https://www.Icc-Cpi.Int/Courtrecords/Cr2019_02068.Pdf (Last Visited on June 30, 2019).

۲- زمینه‌ها و موانع مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در شروع به تعقیب

کیفری

مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در قالب ارائه اطلاعات به دادسرا طبق ماده ۱۵ اساسنامه، مشروعیت تصمیم‌سازی دادسرا را تقویت می‌کند زیرا فرایند دادرسی بسیار دموکراتیک و دیدگاه‌ها و اطلاعات مختلف در آن بررسی می‌شود.

ماده ۱۵ اساسنامه، مبنای قانونی مشارکت سازمان‌ها در شروع به تعقیب کیفری است. دادسرا پس از اخذ اطلاعات سازمان‌ها، آنها را ارزیابی، مدیریت و امور صلاحیتی، قابلیت پذیرش دعوا و منافع عدالت را بر اساس آنها کنترل می‌کند. باتوجه به نیاز دادستان به اطلاعات در بررسی مقدماتی، سازمان‌ها می‌توانند با ارائه اطلاعات او را کمک کنند. مشارکت سازمان‌ها در مرحله بررسی مقدماتی راهکار مؤثری است که در عمل بیشتر مورد استناد قرار گرفته و وضعیت‌های مختلفی بر اساس اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه مطرح شده و این، اهمیت جایگاه ماده ۱۵ اساسنامه و به‌طور ضمنی، نقش مشارکتی سازمان‌ها در شروع تعقیب کیفری را نشان می‌دهد. وضعیت عراق نمونه‌ای از مشارکت سازمان‌ها در جریان بررسی مقدماتی در دیوان است. سال ۲۰۱۴، دادستان بررسی مقدماتی در عراق را بر اساس اطلاعات دریافتی از سازمان‌های بین‌المللی از جمله «مرکز اروپایی حقوق اساسی و حقوق بشر»^{۲۶} آغاز و تصمیم خود را بر اطلاعات مندرج در گزارش سازمان‌ها مستند کرد. بررسی مقدماتی در وضعیت عراق امکان تأثیرگذاری اطلاعات سازمان‌های بین‌المللی در تصمیمات دادسرا را نشان می‌دهد. وضعیت گرجستان یکی دیگر از نمونه‌های بارز مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در ارائه اطلاعات طبق ماده ۱۵ اساسنامه است که در آن دادستان به استناد بند ۳ ماده ۱۵ اساسنامه از شعبه مقدماتی خواست موافقت کند جرایم ارتكابی در منطقه اوستیای جنوبی بررسی شود. درخواست دادستان در این وضعیت نیز بر اساس ماده ۱۵ عمدتاً مبتنی بر گزارش‌هایی از سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی مانند دیده‌بان حقوق بشر و عفو بین‌الملل بود.^{۲۷}

اول جولای ۲۰۱۹، «مرکز حقوق کیفری بین‌المللی ایران»^{۲۸} به‌عنوان یک سازمان

26. The European Center for Constitutional and Human Rights.

27. Case No. ICC-01/15, 27 January 2016, Situation in Georgia Decision on the Prosecutors Request for Authorization of an Investigation, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_00608.PDF (Last Accessed on July 1, 2019).

28. Iranian Center for International Criminal Law.

مردم‌نهاد بین‌المللی با هدف هم‌صدایی با قربانیان یمن و لزوم پایان بخشیدن به بی‌کیفری مرتکبان جرایم در یمن، گزارشی حاوی ادله و مستندات ارتکاب جرایم جنگی علیه شهروندان غیرنظامی یمنی از سوی ائتلاف به رهبری عربستان سعودی تهیه و برای دادسرا ارائه و درخواست آغاز بررسی مقدماتی نمود. این گزارش، دربردارنده استدلال‌های حقوقی بر اساس موازین حقوقی حاکم بر دیوان برای اثبات وجود مبنای صلاحیتی دیوان برای آغاز بررسی مقدماتی در وضعیت یمن است. به‌رغم فقدان صلاحیت سرزمینی در این قضیه، دلایل متقنی بر امکان اعمال صلاحیت بر اساس صلاحیت شخصی (تابعیت مرتکبان جرم) وجود دارد. اردن عضوی از ائتلاف عربستان و عضو دیوان است و در نتیجه، دیوان نسبت به تعقیب جرایم ارتكابی از سوی اتباع این کشور فارغ از محل ارتكاب جرم صلاحیت دارد. از این رو، به‌دلیل مشارکت اردن در ارتكاب جرایم ارتكابی از سوی ائتلاف، اتباع مسئول این کشور مشمول صلاحیت دیوان هستند.^{۲۹}

به‌رغم اینکه سازمان‌ها می‌توانند طبق ماده ۱۵ اساسنامه در همه مراحل بررسی مقدماتی در تعقیب دعوی کیفری مؤثر باشند اما اقدام آنها عموماً به دلایل مختلفی به آغاز تحقیق نمی‌انجامد زیرا پس از تکمیل مراحل بررسی مقدماتی، تشخیص آغاز تحقیق به صلاح‌دید دادستان و تأیید شعبه مقدماتی بستگی دارد. حتی دادستان پس از آغاز تحقیق، می‌تواند در اجرای ماده ۱۵ اساسنامه صلاح‌دید خود را برای توقف تحقیق اعمال کند. این وضعیت نشانگر ناکارآمدی مشارکت سازمان‌هاست.

ناکارآمدی مشارکت سازمان‌ها در بررسی مقدماتی دلایل مختلفی دارد. دلیل اول اینکه اطلاعات سازمان‌ها گاهی ابزارگونه است نه مشارکت‌جویانه. بیشتر مواردی که اطلاعات سازمان‌ها برای شروع تعقیب کیفری رد شده نشان می‌دهد که فرایند ماده ۱۵ ابزارگونه است تا مشارکت واقعی در فرایند بررسی مقدماتی. «فیرلی» چنین اطلاعاتی را «اطلاعات استراتژیک»^{۳۰} می‌نامد. نمونه‌های زیادی از این دسته اطلاعات استراتژیک به دادسرا ارائه شده است، مانند اطلاعاتی که مرکز حقوق اساسی و حقوق بشر اروپا از طرف شبکه بازماندگان قربانیان جرایم علیه بشریت ارائه داده بودند که به آغاز بررسی نینجامید. دلیل دوم اینکه میان برخی اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه و سیاست‌های داخلی سازمان‌ها ارتباط

29. "Communication under Article 15 of the Rome Statute of the International Criminal Court Regarding the Situation in Yemen," Iranial Center of Internaitonal Crimianl Law, <http://www.icicl.org/details.asp?id=552> (Last Visited on July 3, 2019).

30. Strategic Communications

تنگاتنگی وجود دارد. در برخی موارد سازمان‌ها برای رسیدن به اهداف کلان سیاسی خود اطلاعاتی به دادسرا ارائه می‌دهند. دلیل سوم اینکه اطلاعات موضوع ماده ۱۵ شرایط لازم و کافی را ندارد زیرا نوع و معیار اطلاعات نامشخص و محتوا و کیفیت آن بی‌ضابطه است. گاهی اطلاعات سازمان‌ها مبهم، نامعتبر، استنادناپذیر و فاقد تحلیل و خارج از صلاحیت موضوعی یا دیگر مسائل دیوان است. لازم است اطلاعات توسط سازمان‌های واجد شرایط و با استفاده از مشاوران حقوقی آشنا با صلاحیت دیوان و در چهارچوب حقوق بین‌الملل کیفری تنظیم شود. بررسی بسیاری از اطلاعات رد شده نشان می‌دهد گرچه ماده ۱۵ اساسنامه بالقوه امکان تأثیر مشارکت در تصمیمات دادسرا را فراهم می‌کند اما در عمل با دلایلی موجه و یا آمیخته با اغراض سیاسی یا ملاحظات دیگر محدود شده است.^{۳۱} به‌نظر برخی دلیل چهارم این است که اطلاعات موضوع ماده ۱۵ در مقایسه با منابع اطلاعاتی دیگر با معیارهای سخت‌گیرانه سنجیده می‌شوند. این درحالی است که دادسرا منابع اطلاعاتی را روشمند، یکسان و بر اساس معیارهایی از قبیل اهمیت، استنادپذیری، اعتبار، کامل بودن، ارزیابی، مقایسه و اعتبارسنجی می‌کند. به‌عنوان مثال، دادستان در تقاضای خود برای تأیید آغاز تحقیق در وضعیت گرجستان^{۳۲} تأکید نمود که اطلاعات طرفدارانه چگونه باید بررسی شود و چگونه می‌توان در بررسی ادعاها بر اطلاعات معتبر اشخاص ثالث تأکید نمود؛ بنابراین دادسرا اطلاعات سازمان را متفاوت از اطلاعات سایر منابع اطلاعاتی ارزیابی نمی‌کند. از سوی دیگر، سازمان‌های ارائه‌دهنده اطلاعات ممکن است با انگیزه جانبداری یا پیشبرد نفع سازمانی اقدام کنند بنابراین اطلاعات باید راستی‌آزمایی شود. گاهی هم با اطلاعات سازمان‌های بین‌المللی در مقایسه با اطلاعات دیگر مساعدتر رفتار می‌شود مانند اطلاعات سازمان‌هایی که در ارائه اطلاعات در یک یا چند وضعیت ارجاعی به دیوان حضور و شهرت داشته‌اند و یا نهادهای سازمان‌های بین‌المللی بزرگ، مشهور و معتبر.^{۳۳}

رعایت اصول حرفه‌ای در تدوین و ارائه اطلاعات یکی از روش‌های رفع این

31. Williams, op.cit. 563-567.

۳۲. برای تفصیل بیشتر درباره این نک: بهرام امیر احمدیان و حسن عسگری، «بحران اوستیای جنوبی، ریشه‌ها، ابعاد، پیامدها و چشم‌انداز آینده»، *مطالعات اوراسیای مرکزی، مرکز مطالعات عالی بین‌المللی* (۲۰۱۸)، ۲۱-۴۱.

“Situation in Georgia, Summary of the Prosecution’s Request for Authorisation of an Investigation Pursuant to Article 15,” International Criminal Court, https://www.icc-cpi.int/iccdocs/Otp/Art_15_Application_Summary-Eng.Pdf (Last Accessed on March 9, 2019).

33. Williams, op.cit. 565-566.

نارسایی‌هاست. سازمان‌ها متعهدند اصول حرفه‌ای را در زمینه‌های مربوط به حوزه فعالیت خود در ارائه اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه رعایت کنند. افزون بر این، سازمان‌ها در مجموعه قواعد رفتاری دیوان، تعهدات دیگری نیز دارند؛ بنابراین ضرورت دارد با تدوین خط‌مشی‌های لازم، این قواعد رفتاری به سازمان‌ها اعلام شود تا مسئولیت‌های حرفه‌ای خود را در ارائه اطلاعات رعایت کنند.

بدین ترتیب به‌رغم وجود برخی نارسایی‌ها، سازمان‌ها می‌توانند در تصمیم‌سازی برای آغاز تعقیب کیفری مشارکت کنند و دادستان در هر مرحله از بررسی مقدماتی و بر اساس اطلاعات دریافتی از سازمان‌ها در صورت وجود مبنای معقول، می‌تواند تعقیب کیفری را به جریان بیندازد؛ اما مشارکت سازمان‌ها تنها به تصمیم‌سازی برای آغاز تعقیب کیفری محدود نمی‌شود بلکه آنها می‌توانند در نظارت قضایی بر تصمیم دادسرا نیز مشارکت کنند.

۳- مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در نظارت بر تصمیمات قضایی

دادسرا

مجازات کیفری مرتکبان و جبران خسارت قربانیان در چهارچوب مقررات دیوان، لزوم بازنگری قضایی در تصمیمات راجع به توقف بررسی و عدم‌آغاز تحقیق را ایجاب می‌کند. مطالبه‌گری سازمان‌ها در عدالت کیفری، مشارکت آنها را تنها به ارائه اطلاعات و تصمیم‌سازی محدود نکرده بلکه آنها می‌خواهند در بازنگری در تصمیمات دادسرا نیز مؤثر واقع شوند. پرسش مهم این است که اگر تصمیمات دادسرا مغایر با اطلاعات ارائه‌شده از سوی سازمان‌ها باشد اعم از اینکه تصمیم در مرحله بررسی مقدماتی یا تحقیق اتخاذ شده باشد، ماده ۱۵ اساسنامه تا چه اندازه می‌تواند تأثیر سازمان‌ها در نظارت قضایی بر تصمیمات را تضمین کند. باتوجه‌به عبارت‌پردازی ماده ۱۵ اساسنامه، مشارکت سازمان‌ها در این زمینه با چالش‌هایی روبه‌روست. در مواردی که تحقیقات مقدماتی بر اساس ارجاع وضعیت از طرف شورای امنیت یا دولت عضو آغاز می‌شود تصمیمات دادستان از سوی آنها قابل اعتراض است؛ بنابراین این پرسش به میان می‌آید که اگر مبنای اقدام دادسرا، اطلاعات ارائه‌شده از سوی سازمان‌ها باشد آیا تصمیمات دادسرا از سوی سازمان‌ها قابل اعتراض است.

در مواردی که دادستان طبق اطلاعات دریافتی از سازمان‌ها و به ابتکار خود بررسی مقدماتی را شروع می‌کند پس از تکمیل فرایند بررسی مقدماتی ممکن است به این باور برسد که مبنای معقولی برای آغاز تحقیق هست. در این صورت دادستان برای آغاز تحقیق از شعبه

مقدماتی اجازه کسب می‌کند و درغیراین‌صورت، روند بررسی را متوقف می‌کند. لازم است تأثیر مشارکت سازمان‌ها در نظارت قضایی بر تصمیمات دادستان در هر کدام از مراحل بررسی مقدماتی و تحقیق، بررسی شود.^{۳۴}

۳-۱- امکان‌سنجی مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در نظارت قضایی در مرحله بررسی مقدماتی

در پایان فرایند بررسی مقدماتی، درصورت وجود مبنای معقول برای آغاز تحقیق، لازم است دادستان برای آغاز مرحله تحقیق از شعبه مقدماتی کسب اجازه کند و درغیراین‌صورت، روند بررسی متوقف می‌شود. به‌رغم اهمیت تصمیمات دادسرا در بررسی مقدماتی، امکان تأثیر سازمان‌های بین‌المللی در این تصمیمات چندان مشخص نیست. این مسئله موجب فقدان مشارکت و شفافیت و ایجاد نگرانی‌هایی در مشروعیت و کارآمدی دادسرا می‌شود.

تصمیم به عدم‌آغاز تحقیق زمانی صورت می‌گیرد که به تشخیص دادستان یکی از عوامل صلاحیت، قابلیت پذیرش (صلاحیت تکمیلی و آستانه شدت) و نفع عدالت درمورد وضعیتی احراز نشود.^{۳۵} به‌عنوان مثال بررسی مقدماتی در سه وضعیت هندوراس، جمهوری کره و ونزوئلا که مبتنی بر اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه بوده به‌دلیل فقدان صلاحیت به عدم‌آغاز تحقیق انجامید؛ بنابراین اصلاً موضوعیتی برای بازنگری شعبه مقدماتی وجود نداشت. در وضعیت عراق نیز که بر اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه مبتنی بود دادستان بررسی مقدماتی را یکبار در سال ۲۰۱۶ به‌لحاظ فقدان آستانه شدت جرایم و بار دیگر در سال ۲۰۱۸ با معیار منافع عدالت متوقف کرد. شعبه مقدماتی در تصمیم دادسرا مبنی بر عدم‌آغاز تحقیق، بازنگری نمود.

بازنگری قضایی در تصمیم دادسرا مبنی بر عدم‌تحقیق در دو وضعیت مطرح شده است.^{۳۶} چهارده می ۲۰۱۳، دولت «کومور» به‌عنوان دولت عضو دیوان وضعیت «کشتی ماوی مرمره» را به دیوان ارجاع نمود تا طبق صلاحیت تکمیلی نسبت به تعقیب قضایی آن اقدام کند. دادستان بررسی مقدماتی را آغاز و پس از بررسی اعلام نمود دلایل معقولی هست که دیوان ازهرجهت نسبت به این وضعیت دارای صلاحیت است. دادستان به‌رغم پذیرش صلاحیت

۳۴. حسین آقایی جنت‌مکان، «نظارت قضایی بر تشخیص دادستان دیوان بین‌المللی کیفری»، مجله حقوقی

بین‌المللی ۳۹ (۱۳۸۷)، ۲۵۷-۲۵۶.

35. Gawronski, op.cit. 158-193.

36. Williams, op.cit. 570-571.

دیوان، در بررسی مسئله قابلیت پذیرش دعوا به این نتیجه رسید که وضعیت ارجاع‌شده فاقد آستانه شدت موردنظر اساسنامه است و قابل‌پذیرش در دیوان جهت آغاز تحقیق نیست. دولت کومور طبق بند ۳ ماده ۵۳ اساسنامه، از تصمیم دادستان مبنی بر عدم‌آغاز تحقیق در شعبه مقدماتی تجدیدنظرخواهی کرد. شعبه مقدماتی نظر داد که دادستان در ارزیابی شدت دچار اشتباه شده و بنابراین اعتراض دولت کومور وارد است و دادستان باید در تصمیم خود بازنگری کند.^{۳۷} دادستان نیز به این تصمیم شعبه مقدماتی اعتراض کرد. همسو با اعتراض دادستان، برخی سازمان‌های بین‌المللی از جمله «مرکز اروپایی حقوق و عدالت»^{۳۸} به‌منظور حمایت از مواضع حقوقی دادستان مبنی بر عدم‌آغاز تحقیق از شعبه تجدیدنظر خواستند به‌عنوان دوست دادگاه در فرایند رسیدگی مشارکت و دیدگاه‌های خود را ارائه کنند. به‌نظر این سازمان‌ها موضوع در صلاحیت دیوان نبوده و آستانه شدت موردنظر اساسنامه را نیز ندارد.^{۳۹} اما شعبه تجدیدنظر اعتراض دادستان را رد کرد و در نتیجه، مسئله جایگاه حقوقی نظارت یک سازمان به تصمیم اتخاذشده از سوی شعبه مقدماتی در مرحله بررسی مقدماتی بی‌پاسخ و با ابهامات حقوقی باقی ماند.^{۴۰}

ارجاع وضعیت مصر به دیوان نیز به‌درستی نشان می‌دهد که سازمان‌ها در ارائه اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه محدودیت‌هایی دارند و حق نظارت قضایی برای آنها پیش‌بینی نشده است. دسامبر ۲۰۱۳، برخی وکلا به نمایندگی از حزب عدالت و آزادی مصر، صلاحیت دیوان را با استناد به اعلامیه موضوع بند ۳ ماده ۱۲ اساسنامه مطرح کردند. در می ۲۰۱۴، دادستان اعلام کرد که اطلاعات توسط شخصی فاقد اختیار لازم برای صدور این اعلامیه ارائه شده و رضایت دولت مصر برای اعمال صلاحیت دیوان مفروض نیست. دادستان به‌موجب قرار ۲۳ آوریل ۲۰۱۴ اعلام نمود شکایت طبق ماده ۱۵ اساسنامه مطرح نشده و موضوع خارج از صلاحیت دیوان است و قابل‌بررسی مقدماتی نیست. برخی وکلا از جانب

37. ICC-01/13, 16 July 2015, Decision on the Request of the Union of the Comoros to Review the Prosecutor's Decision not to Initiate an Investigation, paras. 49-51, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_13139.PDF (Last Accessed June 19, 2019).

38. European Centre for Law and Justice

39. ICC-01/13, 7 August 2015, *Amicus Curiae* Observations of the European Centre for Law & Justice Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, paras. 1-12, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-34> (Last Accessed June 19, 2019).

40. No: ICC-01/13 OA, 6 November 2015, Decision on the Admissibility of the Prosecutor's Appeal against the Decision on the Request of the Union of the Comoros to Review the Prosecutor's Decision not to Initiate an Investigation, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-51> (Last Accessed on July 2, 2019).

«مرسی» رئیس‌جمهور وقت مصر و حزب عدالت و آزادی از شعبه مقدماتی خواستند در تصمیم دادستان مبنی بر عدم‌آغاز بررسی مقدماتی تجدیدنظر کند. این اولین مورد از اقدام یک سازمان بین‌المللی است که اطلاعاتی بر اساس ماده ۱۵ ارائه داده تا در تصمیم دادستان مبنی بر عدم‌آغاز بررسی مقدماتی بازنگری کند. این سازمان با استناد به جزء (ب) بند ۳ ماده ۵۳ اساسنامه اعلام نمود که شعبه مقدماتی، اختیار ذاتی دارد که در تصمیم دادستان بازنگری کند و قضات باید این حق ذاتی را اعمال کنند چون بازنگری موجب شفافیت می‌شود و سابقه قضایی در وضعیت کنیا، امکان بازنگری در تصمیم دادستان را نشان می‌دهد؛ اما شعبه دوم مقدماتی با استناد به سوابق قضایی خود نظر داد در مقررات حاکم بر دادرسی دیوان به بازنگری مبتنی بر درخواست فاقد شرایط تصریح نشده و این سازمان هم طرف دعوا نیست و سمتی برای تجدیدنظر ندارد و بازنگری در تصمیمات دیوان تنها در شرایط خاص و محدود مقرر در اساسنامه و قواعد دادرسی دیوان مجاز است. در نتیجه، گرچه شعبه می‌توانست درخواست این سازمان را به دلیل فقدان سمت رد کند اما جنبه‌های مختلف استدلال سازمان برای درخواست بازنگری در تصمیم دادستان را تحلیل و در پایان آن را رد کرد.^{۴۱}

وجود راهبرد هدفمند در تحصیل اطلاعات با کیفیت می‌تواند به دادستان در اتخاذ تصمیم کمک و شفاف‌سازی کند و مشارکت سازمان‌های بین‌المللی را در دادسرا توسعه دهد. دادستان می‌تواند به منظور تصمیم‌گیری در مرحله بررسی مقدماتی، برای اخذ اظهارات و اطلاعات بیشتر در موضوعات خاص فراخوانی کند. این روند که مشارکت محدودی از «دوست دادستان» است در تصمیمات دادستان اثرگذار خواهد بود. در نتیجه، بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند اطلاعاتی در اختیار دادستان قرار دهند حتی آنهایی که قبلاً اطلاعاتی بر اساس ماده ۱۵ اساسنامه ارائه ندهاند ولی ممکن است اطلاعات خاصی در زمینه موضوعات حقوقی یا تجربیاتی در تهیه گزارش‌های حقوقی داشته باشند و با ارائه اطلاعات حقوقی و موضوعی در مورد مسئله مطروحه در دیوان بتوانند به تصمیم‌گیری درست دادسرا کمک کنند. در مورد این نوع اقدام سابقه قضایی هم وجود دارد. دادستان دیوان، رویکرد یکسانی در ارتباط با اولین اقدام برای درخواست اعمال صلاحیت دیوان در مورد وضعیت فلسطین اتخاذ

41. Case No. ICC-RoC46(3)-01/14, 22 September 2014, Decision on a Request for Reconsideration or Leave to Appeal the "Decision on the 'Request for Review of the Prosecutor's Decision of 23 April 2014 not to open a Preliminary Examination Concerning Alleged Crimes Committed in the Arab Republic of Egypt, paras. 1-9, <https://www.legal-tools.org/doc/7ced5a/pdf/> (Last Accessed on June 19, 2019).

کرد. سال ۲۰۰۹، تشکیلات خودگردان فلسطین با ارائه اعلامیه موضوع بند ۳ ماده ۱۲ اساسنامه، اعمال صلاحیت دیوان را درخواست کرد.^{۴۲} مسئله حقوقی برای دادسرا این بود که آیا فلسطین یک دولت است و می‌تواند چنین اعلامیه‌ای را ارائه کند. دادستان پیش از اتخاذ تصمیم، دیدگاه‌های برخی از بازیگران از جمله نمایندگان فلسطین و سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی را در این خصوص استعلام و بررسی کرد. گرچه دادسرا در پایان تصمیم گرفت بررسی مقدماتی را متوقف کند اما این مورد نشان می‌دهد که دادسرا می‌تواند از سازمان‌ها اطلاعاتی اخذ کند. این فرایند بسیار شفاف‌کننده بود و دادستان را قادر ساخت با اطلاعات و استدلال‌ات کافی و کامل، تصمیمی جامع اتخاذ کند.^{۴۳}

رای دیوان در وضعیت افغانستان امکان نظارت سازمان‌های بین‌المللی در مرحله بررسی مقدماتی را تأیید می‌کند. نوامبر ۲۰۱۷، دادستان پس از انجام بررسی مقدماتی در وضعیت افغانستان طبق اختیارات ناشی از ماده ۱۵ اساسنامه از شعبه مقدماتی خواست اجازه دهد تحقیق را آغاز کند. ۱۲ آوریل ۲۰۱۹، شعبه دوم مقدماتی پس از بررسی‌های لازم، انجام تحقیق را برخلاف نفع عدالت تشخیص داد و تقاضای دادستان را برای آغاز تحقیق رد کرد.^{۴۴} ۷ ژوئن ۲۰۱۹، دادستان به استناد بند ۵ ماده ۱۵ اساسنامه و بند ۱ قاعده ۱۰۳ از قواعد آیین دادرسی و ادله دیوان از شعبه دوم مقدماتی خواست اجازه دهد از تصمیم آن شعبه تجدیدنظرخواهی کند. دادستان در تجدیدنظرخواهی سه مسئله را مطرح نمود. تعریف شعبه مقدماتی از معیار نفع عدالت و شرایط احراز آن، اختیارات شعبه مقدماتی در احراز نفع عدالت و تعریف شعبه مقدماتی از مفهوم وضعیت.^{۴۵}

پس از تجدیدنظرخواهی دادستان، مجموعه‌ای از سازمان‌های حقوق بشری افغانستان از جمله «سازمان حقوق بشر و دموکراسی افغانستان»^{۴۶}، «سازمان همبستگی زنان برای

۴۲. برای اطلاعات بیشتر درمورد این پرونده نک: محمدحسین رضانی قوام‌آبادی، «از شناسایی دولت فلسطین تا عضویت در دیوان کیفری بین‌المللی»، فصلنامه دولت‌پژوهی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۲(۷) (۱۳۹۵)، ۳۹-۱.

43. Williams, op.cit. 586.

44. Case no. Icc-02/17, 12 April 2019, op.cit. (Last Visited on April 25, 2019).

45. ICC-02/17-34, 7 June 2019, Request for Leave to Appeal the "Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan," https://www.Icc-Cpi.Int/Courtrecords/CR2019_03060.PDF (Last Accessed on June 11, 2019).

46. Afghanistan Human Rights and Democracy Organization.

عدالت»^{۴۷} و انجمن خانواده‌های قربانیان افغانی نیز به‌عنوان دوست دادگاه از شعبه مقدماتی خواستند اجازه دهد دیدگاه‌های خود را درخصوص تصمیم شعبه مقدماتی مبنی بر عدم‌آغاز تحقیق به‌لحاظ نفع عدالت مطرح کنند. این سازمان‌ها معتقدند اظهارات آنها شعبه مقدماتی را نسبت به پیامدهای بالقوه تحقیق برای قربانیان جرایم بین‌المللی در افغانستان و به‌طورکلی جامعه افغانستان که به‌طور مستقیم از تصمیم دادگاه لطمه دیده‌اند و خواهان بازنگری در تصمیم شعبه دوم هستند، آگاه می‌کند. ضمن اینکه موجب رفتار عادلانه با قربانیان افغانی و درک دغدغه‌های آنها می‌شود. این سازمان‌ها معتقدند تفسیر مضیق از مفهوم عدالت به قربانیان لطمه وارد و در نتیجه، نفع عدالت برای قربانیان ایجاب می‌کند متهمان دستگیر و تعقیب شوند و اینکه تحقیق، حقیقت را آشکار می‌کند، می‌تواند مبنایی برای عدالت باشد.^{۴۸}

۱۰ ژوئن ۲۰۱۹، در همین وضعیت، نمایندگان حقوقی ۸۲ قربانی و دو سازمان دیگر از شعبه مقدماتی خواستند در تصمیم موضوع ماده ۱۵ اساسنامه، بازنگری و مسائلی را در شعبه تجدیدنظر مطرح کنند.^{۴۹} ۱۷ ژوئن ۲۰۱۹، شعبه تجدیدنظر دیوان رأی خود را در مورد تقاضای سه سازمان «فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر»^{۵۰}، «بنیاد آرمان‌شهر»^{۵۱} وابسته به سازمان آسیای باز و «گروه هماهنگی عدالت انتقالی»^{۵۲} برای ارائه اظهارنظر به‌عنوان دوست دادگاه در این پرونده صادر کرد. این شعبه بدون اتخاذ موضعی در مورد مفاد دیدگاه‌های دوستان دادگاه و بدون توجه به استدلال‌ات آنها نظر داد که با توجه به ماهیت و پیچیدگی مسائل حقوقی مطرح در این وضعیت، دریافت نظرات دیگران می‌تواند به شعبه تجدیدنظر برای اتخاذ تصمیم درست و اعلام نظر حقوقی کمک کند؛ بنابراین با درخواست این سازمان‌ها برای ارائه اظهارات به‌عنوان دوست دادگاه موافقت^{۵۳} و این گروه نیز اظهارات خود را به دادسرا ارائه نمود.^{۵۴}

47. Feminine Solidarity for Justice Organization.

48. Case no. ICC-02/17, 10 June 2019, Request for Leave to File *Amicus Curiae* Submissions on Behalf of Human Rights Organizations in Afghanistan, paras.1-4 and paras. 5-25 <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/17-35> (Last Accessed June 11, 2019).

49. Amicus Curiae Organisations, Request for Leave to Submit Amicus Curiae Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, 14 June 2019, ICC-02/17-46-Corr (Corrected Version Notified on 17 June 2019).

50. International Federation for Human Rights

51. Armanshahr Foundation

52. Transitional Justice Coordination Group-Afghanistan

53. No. ICC-02/17-46, 17 June 2019, Decision on the 'Request for Leave to Submit Amicus Curiae Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence', https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03254.PDF (Last Accessed June 18, 2019).

54. ICC-02/17, 11 July 2019, *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of

۳-۲- امکان‌سنجی مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در نظارت قضایی در مرحله تحقیق

سازمان‌های بین‌المللی معتقدند نکته مهم حقوقی در ماده ۱۵ اساسنامه، ضرورت بازنگری در تصمیماتی است که پس از تکمیل فرایند بررسی مقدماتی به آغاز یا عدم‌آغاز تحقیق می‌انجامد. پس لازم است جایگاهی برای سازمان‌های بین‌المللی به‌ویژه سازمان‌هایی که اطلاعاتی بر اساس ماده ۱۵ اساسنامه ارائه می‌دهند پیش‌بینی شود تا بتوانند مانند دولت ارجاع‌دهنده یا شورای امنیت تقاضای بازنگری کنند.

دادستان پس از اخذ مجوز از شعبه مقدماتی و انجام تحقیقات لازم، در صورت وجود دلایل کافی و مبنای معقول موضوع را جهت تأیید اتهام به آن شعبه ارجاع می‌دهد؛ اما چنانچه مبنای معقولی برای تأیید اتهامات نباشد تصمیم می‌گیرد تحقیق را آغاز نکند و این تصمیم طبق مقررات بند ۳ ماده ۵۳ اساسنامه، در صورت تقاضای دولت ارجاع‌دهنده و شورای امنیت و نیز رأساً از طرف شعبه مقدماتی قابل بازنگری است. همچنین طبق بند ۴ همین ماده دادستان می‌تواند در صورت کشف واقعیات و یا اطلاعات جدید و در زمان مقتضی در تصمیم خود راجع به شروع به تحقیق و یا تعقیب بازنگری نماید.

در هیچ مقرره‌ای از اساسنامه به‌صراحت به سازمان‌ها اجازه داده نشده که نسبت به تصمیم دادستان مبنی بر عدم‌آغاز تحقیق درخواست بازنگری کند؛ بنابراین تحصیل حق بازنگری برای سازمان‌ها در تصمیمات دادستان دشوار است. برخی در توجیه عدم‌پیش‌بینی حق بازنگری برای سازمان‌های بین‌المللی در اساسنامه اظهار می‌دارند که باتوجه‌به وجود اطلاعات استراتژیک و حجم زیاد اطلاعات دریافتی، پیش‌بینی حق بازنگری ممکن است دادسرا را با مشکلاتی روبه‌رو سازد و استفاده استراتژیک از اطلاعات ماده ۱۵ اساسنامه، مشروعیت دیوان را زیر سؤال ببرد. درعین‌حال به‌نظر می‌رسد سازمان‌های بین‌المللی که اظهاراتی بر اساس ماده ۱۵ اساسنامه ارائه داده‌اند باید این حق را داشته باشند که در تصمیم به آغاز بررسی مقدماتی یا عدم‌آغاز آن بازنگری کنند زیرا، درغیراین‌صورت ماده ۱۵ اساسنامه موضوعیت خود را از دست خواهد داد. پس باید سازکاری تعریف شود که تحت شرایط خاصی این سازمان‌ها بتوانند در تصمیمات دادسرا درخواست بازنگری کنند.

سازمان‌های بین‌المللی حتی آنهایی که اطلاعات موضوع ماده ۱۵ اساسنامه را به دادستان

ارائه می‌دهند برای بازنگری در تصمیمات راجع به آغاز تحقیق سمتی ندارند. آیا سازکار «دوست دادگاه» می‌تواند راهکار مناسبی برای تأثیر سازمان‌ها برای نظارت قضایی بر تصمیمات دادستان باشد. برخی در پاسخ به این پرسش و برای رفع نارسایی در فقدان حق بازنگری سازمان‌ها در تصمیمات دادسرا، سازکار اظهارات دوست دادگاه را گزینه مناسبی برای ترغیب دادستان به آغاز بررسی مقدماتی و درخواست بازنگری مطرح می‌کنند؛ اما این راهکار هم با موانعی روبه‌روست. مهم‌ترین محدودیت در استفاده از نهاد دوست دادگاه در ارتباط با تصمیمات راجع به اعمال اختیار دادسرا این است که این نهاد، دوست دادگاه است و نه دوست دادستان. طبق قاعده ۱۰۳ «قواعد آیین دادرسی و ادله دیوان» شعب دادگاه می‌توانند ارائه اظهارات دوست دادگاه را در هر مرحله از دادرسی تجویز کنند. از رویه قضایی شعبه تجدیدنظر در باب مشارکت قربانیان در عدالت کیفری چنین برمی‌آید که مشارکت تنها در دادرسی قضایی ممکن است. دادرسی اصطلاحی است که به جریان یک مسئله قضایی در شعبه دیوان اطلاق می‌شود. مرحله تحقیق اقدامی از سوی دادستان برای گردآوری دلایل له و علیه متهم است. بررسی مقدماتی وضعیت، ارزیابی اطلاعات و آغاز تحقیق در صلاحیت انحصاری دادستان است. پس قربانیان سمتی برای ارائه اظهارات در جریان تحقیقات مقدماتی ندارند. شعبه تجدیدنظر یادآوری کرد که طبق مقررات اساسنامه، قلمرو محدودی برای قربانیان وجود دارد و حق مشارکت کلی به آنها داده نشده است.

سال ۲۰۱۵، «بنیاد قربانیان اوگاندا»^{۵۵} در پرونده «دومینیک اونجوین» تلاش کرد به‌عنوان «دوست دادگاه» درباره مشارکت قربانیان در دادرسی و عناوین اتهامی اظهاراتی ارائه کند؛ اما شعبه تجدیدنظر رأی داد که قربانیان نمی‌توانند در مرحله تحقیق مشارکت کنند بلکه آنها می‌توانند صرفاً در موارد ایراد لطمه به منافع مستقیم خود در مرحله دادرسی در شعب دیوان مشارکت کنند. به‌عبارت‌دیگر، قربانیان سمتی در دیوان ندارند تا از دادستان بخواهند اقدامی انجام دهد. برای همین، این سازمان تلاش کرد با ارائه اظهاراتی به‌عنوان «دوست دادگاه» حق مشارکت در دادرسی را به‌منظور گسترش عناوین اتهامی داشته باشد؛ اما شعبه دوم مقدماتی نظر داد تشخیص عناوین اتهامی در صلاحیت انحصاری دادستان است.^{۵۶}

همین رویکرد ممکن است نسبت به سازمان‌هایی اعمال شود که می‌خواهند راجع به بررسی مقدماتی یا تحقیق اظهاراتی به‌عنوان دوست دادگاه ارائه کنند. اظهارات دوست دادگاه

55. Uganda Victimes Foundation

56. Williams, op.cit. 582-583.

در غیر موارد دادرسی قضایی به معنای خاص کلمه پذیرفته نمی‌شود و این امر، اقدامات راجع به ارائه اظهارات در مرحله بررسی مقدماتی را منتفی می‌کند. مراحل بررسی مقدماتی و تحقیق، دادرسی محسوب نمی‌شود. با این حال همان‌گونه که برخی سوابق نشان می‌دهد به نظر می‌رسد هیچ دلیلی نیست که سازمان‌ها به‌عنوان دوست دادگاه نتوانند در قضیه‌ای که دادستان از شعبه مقدماتی درخواست صدور مجوز تحقیق نموده یا دادستان پس از پایان مرحله بررسی مقدماتی تصمیم گرفته تحقیقی را آغاز نکند، تقاضای اظهار نظر کنند. پس باید بر این باور بود که سازمان‌های بین‌المللی اصولاً در این‌گونه موارد می‌توانند به‌عنوان دوست دادگاه درخواست مشارکت و اعمال نظر کنند. در وضعیت «کشتی ماوی مرمره» سازمان «مرکز اروپایی حقوق و عدالت» اجازه خواست به‌عنوان دوست دادگاه و برای حمایت از تجدیدنظرخواهی دادستان اظهاراتی ارائه کند. در این پرونده، شعبه مقدماتی تقاضای تجدیدنظر دادستان را رد کرد و در نتیجه، فرصتی برای اظهار نظر درباره درخواست مشارکت به‌عنوان دوست دادگاه فراهم نشد. این نشان می‌دهد که سازمان‌ها می‌توانند به‌عنوان دوست دادگاه و طبق ماده ۱۵ اساسنامه تقاضای شرکت در دادرسی و تجدیدنظر نماید گرچه متقاعد کردن شعبه به اینکه این اظهارات برای اتخاذ تصمیم مفید است امر دشواری است.^{۵۷}

در پرونده «آکایسو» در دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا نیز سازمان‌هایی به‌عنوان دوست دادگاه در آغاز بررسی تأیید اتهام در شعبه مقدماتی تقاضای بازنگری کردند. گروهی از سازمان‌های موسوم به «ائتلاف برای حقوق بشر زنان در جنگ»^{۵۸} در این پرونده اظهاراتی به‌عنوان دوست دادگاه ارائه و استدلال کردند لازم است شعبه مقدماتی، کوتاهی دادستان در لحاظ اتهام تجاوز جنسی در این پرونده را تصحیح کند.^{۵۹} تصحیح عناوین اتهامی و گنجانند خشونت جنسی در فهرست جرایم مندرج در کیفرخواست، نتیجه مستقیم اظهارات این سازمان‌ها بود که به صدور نخستین حکم محکومیت تجاوز جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری و شناسایی آن به‌عنوان نسل‌زدایی انجامید.^{۶۰} اما سوابق قضایی دیوان نشان می‌دهد سازمان‌های بین‌المللی نمی‌توانند در زمان تعیین عناوین اتهامی از سوی دادستان، اظهاراتی را

57. ICC-01/13, 7 August 2015, op.cit.

58. The Coalition for Women's Human Rights in Conflict

59. Rhonda Copelon, "Gender Crimes as War Crimes: Integrating Crimes against Women into International Criminal Law," *Mcgill Law Journal* 46 (2000): 224-228, <https://instruct.uwo.ca/law/485d/images/copelon.pdf> (Last Accessed on July 2, 2019).

60. Hannah Woolaver, "The Role of Amicus Curiae Submissinos at International Criminal Tribunals," <http://www.judicialmonitor.org/Spring2016/Specialreport2.html> (Last Visited June 20, 2019).

به‌عنوان دوست دادگاه ارائه کنند. به‌عنوان نمونه، در آگوست ۲۰۰۶ سازمان «ابتکارات زنان برای عدالت جنسیتی»^{۶۱} تلاش کرد عناوین اتهامی علیه لوبانگا را در دیوان توسعه دهد تا خشونت‌های جنسی در فهرست اتهامات متهم در کیفرخواست قرار گیرد اما بی‌نتیجه ماند. سپس این سازمان به‌عنوان دوست دادگاه تلاش کرد در مرحله تأیید اتهامات لوبانگا در شعبه مقدماتی اظهارنظر کند. سازمان استدلال کرد که شعبه مقدماتی به‌لحاظ وظیفه نظارتی می‌تواند از دادستان بخواهد اتهامات دیگر را در کیفرخواست بگنجاند. این سازمان با ارائه تعریف موسّعی از قربانی جرم درخواست نمود در مرحله تأیید اتهام و گنجانیدن عناوین اتهامی خشونت جنسی و خشونت مبتنی بر جنسیت در کیفرخواست مشارکت کند؛ اما شعبه مقدماتی تقاضای این سازمان را که دادستان هم با آن مخالف بود رد و استدلال کرد که وظیفه آن در این مرحله تنها تأیید اتهام سربازگیری کودکان زیر ۱۵ سال و استفاده فعالانه از آنها در مخاصمات مسلحانه است و درخواست سازمان با این پرونده هیچ ارتباطی ندارد. شعبه از سازمان دعوت کرد درخواست خود را طبق بند ۱ ماده ۱۰۳ قواعد دادرسی و ادله در دادگاه مطرح کند.^{۶۲}

بنابراین بسیار دشوار است که سازمان‌ها بتوانند به‌عنوان دوست دادگاه در تصمیمات مهم دادستان در مرحله بررسی مقدماتی بازنگری را آغاز و یا در آن مشارکت کنند. در صورت درخواست دادستان مبنی بر تجویز تحقیق یا تصمیم به عدم‌آغاز تحقیق، اگر شورای امنیت یا دولت ارجاع‌دهنده وضعیت بر اساس بند ۳ ماده ۵۳ اساسنامه سازکار بازنگری را آغاز کرده یا تصمیم بر اساس معیار نفع عدالت اتخاذ شده باشد، امکان مشارکت به‌عنوان دوست دادگاه در نتایج فرایند بررسی مقدماتی هست. در سایر موارد، سازکار دوست دادگاه روش جایگزینی برای تقاضای بازنگری قضایی در تصمیمات مربوط به عدم‌آغاز فرایند بررسی مقدماتی یا عدم‌آغاز تحقیق در پایان این فرایند نیست. هرچند سازمان‌ها، جامعه مدنی و قربانیان می‌توانند طبق ماده ۱۵ اساسنامه اطلاعاتی به دادسرا ارائه کنند اما در مرحله دادسرا رسیدگی قضایی وجود ندارد که بتوانند دیدگاه‌های خود را به شعبه مقدماتی ارائه کنند.^{۶۳}

با تفسیر بند ۴ ماده ۵۳ و بند ۵ ماده ۱۵ اساسنامه می‌توان حق نظارت سازمان‌ها در

61. The Women's Initiatives for Gender Justice

۶۲ برای اطلاعات بیشتر درمورد این پرونده نک: نریمان فاخری و جواد صالحی، «رویه شعب بدوی و تجدیدنظر دیوان کیفری بین‌المللی در اصلاح اتهامات لوبانگا: از هماهنگی تا تعارض میان قواعد دیوان با اساسنامه رم»، *مجله حقوقی بین‌المللی* ۵۱ (۱۳۹۳)، ۲۰۴-۱۸۳.

63. Williams, op.cit. 583.

تصمیمات دادسرا را استنباط کرد زیرا، طبق بند ۴ ماده ۵۳، دادستان می‌تواند در صورت کشف واقعیات و اطلاعات جدید و در هر زمانی که اقتضاء کند در تصمیم خود مبنی بر تحقیق یا تعقیب بازنگری کند. طبق بند ۵ ماده ۱۵، امتناع شعبه مقدماتی از صدور اجازه تحقیق مانع ارائه درخواست بعدی دادستان بر اساس حقایق یا ادله جدید در مورد همان وضعیت نخواهد بود. اختیارات دادستان در قالب بند ۴ ماده ۵۳ در چگونگی کشف واقعیات و اطلاعات جدید برای بازنگری در تصمیمات خود اطلاق دارد. طبق این ماده از جمله مواردی که دادستان ممکن است واقعیت‌ها و اطلاعات جدیدی کشف کند موردی است که سازمان‌ها این اطلاعات را در چهارچوب ماده ۱۵ به دادسرا ارائه دهند مشروط بر اینکه اطلاعات، جدید، استنادپذیر و دارای چنان ماهیتی باشد که دادستان را به بازنگری در تصمیمات خود متقاعد سازد. سازمان‌ها با این تفسیر می‌توانند به‌طور غیرمستقیم در تصمیمات دادسرا نظارت کنند. همین‌طور، طبق بند ۵ ماده ۱۵، اگر شعبه مقدماتی درخواست دادستان مبنی بر صدور مجوز تحقیق را نپذیرد دادستان می‌تواند با تحصیل حقایق و ادله جدید دوباره از آن شعبه درخواست صدور مجوز تحقیق نماید. همان‌گونه که در مورد بند ۴ ماده ۵۳ گفته شد در این خصوص هم سازمان‌ها می‌توانند مشارکت کنند و این نشان می‌دهد که سازمان‌ها به‌طور غیرمستقیم می‌توانند در بازنگری در تصمیمات راجع به بررسی مقدماتی مشارکت کنند.

در هر حال، در مقررات دیوان نسی مبنی بر امکان نظارت سازمان‌ها در تصمیمات دادسرا نیست. حتی در مورد نهاد دوست دادگاه، پذیرش آن مصلحتی^{۶۴} است و قضات دیوان آن را تنها در صورتی اجازه می‌دهند که اظهاراتشان به تصمیم‌گیری قضایی کمک کند. افزون بر این، از آنجاکه بر اساس قاعده ۱۰۳ از قواعد آیین دادرسی و ادله دیوان، طرفین دعوا می‌توانند به اظهارات دوست دادگاه پاسخ دهند، بنابراین دادستان می‌تواند با مشارکت سازمان‌ها به‌عنوان دوست دادگاه و توسعه جایگاه آنها به‌شدت مخالفت کند. پس تأثیر نظارت سازمان‌ها در تصمیمات دادسرا و مشارکت رسمی در روند بازنگری در این تصمیمات محدود است. در نتیجه، سازمان‌ها و به‌ویژه آنهایی که اطلاعاتی به دادسرا ارائه داده‌اند این رویکرد را اتخاذ خواهند کرد که سمت آنها برای درخواست نظارت در تصمیمات به رسمیت شناخته شود. با توجه به فقدان حق نظارت سازمان‌ها در تصمیمات دادستان در اساسنامه، باید تغییراتی در اساسنامه داده شود که امر دشواری است. مناسب‌ترین روش، ایجاد رویه قضایی در این راستا

یا تدوین خط‌مشی است. با توجه به حجم بالای اطلاعات و کیفیت آنها، نظارت سازمان‌های ارائه‌دهنده اطلاعات در تصمیمات دادسرا غیرقابل کنترل و مدیریت خواهد بود؛ به‌ویژه اینکه بسیاری از اطلاعات ابزارگونه، سودجویانه و درجهت پیشبرد مأموریت‌های خود سازمان‌ها بوده و به اصطلاح استراتژیک هستند. توسعه سمت نظارت ممکن است این استراتژی‌ها را تثبیت و استفاده از ماده ۱۵ اساسنامه را سیاسی کند.^{۶۵}

نتیجه

از آنچه گفته شد چنین برمی‌آید که:

۱- سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند هم در مرحله تحقیقات مقدماتی و هم در مرحله دادرسی در پیشبرد اهداف نظام عدالت کیفری دیوان مشارکت کنند. این سازمان‌ها در مرحله تحقیقات مقدماتی در تصمیم‌سازی و شروع تعقیب کیفری و در نظارت قضایی بر تصمیمات دادسرا تأثیرگذارند. سازمان‌های بین‌المللی اصحاب دعوا نیستند بلکه شخص ثالث بی‌طرفی هستند که مشارکت آنها در دادرسی حق ذاتی تلقی نمی‌شود و این سبب می‌شود در پذیرش مشارکت آنها حق صلاح‌دید بی‌قیدوشرطی اعمال و مشارکت واقعی و گسترده آنها در دادرسی کیفری با چالش‌ها و محدودیت‌های فراوانی روبه‌رو شود. فلسفه مشارکت سازمان‌ها در فرایند دادرسی کیفری ایجاب می‌کند به این مشارکت جایگاه حقوقی واقعی داده شود تا آنها بتوانند در اتخاذ تصمیم به دیوان کمک کنند. رویکرد مشارکت سازمان‌ها در روند دادرسی دیوان در مقایسه با دیگر دادگاه‌های کیفری بین‌المللی نوآورانه است؛ از یک‌سو، با اینکه دادگاه‌های نسل اول با پایان دادن به بی‌کیفری، تحولی در حقوق کیفری بین‌المللی ایجاد کردند، اما چون فاتحان جنگ مؤسس این دادگاه‌ها و مجری عدالت کیفری بودند، مشروعیت و دموکراسی عدالت کیفری در این دادگاه‌ها همواره موردانتقاد بوده است. ازسوی دیگر، در مقایسه با دادگاه‌های کیفری بین‌المللی اختصاصی، سیاست جنایی مشارکت سازمان‌ها در روند دادرسی جرایم بین‌المللی توسعه‌یافته و از دیدگاه سیاست جنایی، تعیین جایگاه و وضعیت حقوقی برای این بازیگران که در شرایط جامعه بین‌المللی می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق عدالت کیفری داشته باشند تحول بنیادینی تلقی می‌شود. راهبرد مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در اساسنامه دیوان، راهی برای دموکراسی در عدالت کیفری جامعه

65. Williams, op.cit. 583-584.

بین‌المللی است و سازمان‌ها می‌توانند در اجرای این راهبرد، اطلاعات زیادی به دادسرا ارائه و دادستان را به تعقیب کیفری متقاعد نمایند؛ اما این راهبرد نارسایی‌های بسیاری دارد و در مقررات اساسنامه، راهکارهای عملی در اجرای این راهبرد پیش‌بینی نشده است زیرا در میدان چالش عدالت و سیاست جامعه بین‌المللی به دلیل فقدان معیار مشخص برای نوع اطلاعات، گاهی منافع سیاسی سازمان‌های بین‌المللی اقتضاء می‌کند که آنها سودجویانه با ارائه اطلاعاتی به اصطلاح استراتژیک، عدالت کیفری بین‌المللی را تحت تأثیر سیاست‌های بین‌المللی قرار دهند؛ بنابراین با اتخاذ تدابیر و تدوین خط‌مشی‌های مشخص، باید کوشید تا استفاده از اطلاعات استراتژیک محدود شود زیرا، این اطلاعات منابع مهم دادسرا، اعتماد به عدالت کیفری و نیز مشروعیت آن را از بین می‌برد. به‌رغم وجود زمینه‌های نظری فراوان برای توجیه مشارکت و نقش‌آفرینی سازمان‌ها در شروع به تعقیب کیفری در دیوان، برخی ابهامات و نارسایی‌های قانونی وجود دارد که لازم است دیوان در راستای رفع این ابهامات، موانع و نارسایی‌ها و هموار کردن زمینه‌های مشارکت سازمان‌ها، رویه و سیاست قضایی سنجیده‌ای در این ارتباط اتخاذ کند؛

۲- سازمان‌های بین‌المللی به‌طور صریح جایگاه خاصی برای اعمال نظارت بر تصمیمات دادسرا و اعتراض به این تصمیمات ندارند اما ضرورت دارد در اجرای بند ۴ ماده ۵۵ و بند ۳ ماده ۱۵ اساسنامه چنین جایگاهی برای آنها در نظر گرفته شود و این مقررات مطابق با هدف و موضوع اساسنامه در راستای مشارکت هرچه بیشتر سازمان‌های بین‌المللی در دادرسی و امکان نظارت آنها بر تصمیمات دادرسی دیوان تفسیر شود. این اقدام با قاعده حقوقی «تفسیر متون قرارداد بر اساس هدف و موضوع آن» نیز سازگار خواهد بود. در نتیجه، دادستان باید این مقررات را در راستای هدف تدوین اساسنامه یعنی مشارکت سازمان‌های بین‌المللی در همه مراحل دادرسی تفسیر کند. در همین وضعیت باید بر نقش نظارتی شعبه مقدماتی دیوان بر تصمیمات دادرسی دیوان تأکید نمود. به‌لحاظ نوپا بودن نهاد دیوان کیفری بین‌المللی هنوز سیاست و رویه قضایی تثبیت‌شده‌ای در این خصوص وجود ندارد اما موارد و نشانه‌هایی از اتخاذ چنین رویکردی در دیوان ملاحظه می‌شود؛^{۶۶}

۶۶ هم‌زمان با تدوین این مقاله در شهریور ماه ۱۳۹۸، بر اساس پیگیری‌ها و مداخلات نهادها و سازمان‌های ملی و بین‌المللی فعال در زمینه حقوق بشر، زمینه‌های نظارت بر تصمیم قضایی در مرحله تحقیقات مقدماتی در پرونده جرایم بین‌المللی ارتكابی در قضیه افغانستان فراهم شده و به‌رغم تصمیم قبلی مبنی بر عدم تحقیق در این پرونده، موضوع مجدداً در شعبه تجدیدنظر بررسی می‌شود.

۳- از مجموع بررسی‌های انجام‌شده درباره مشارکت سازمان‌های بین‌المللی چنین برمی‌آید که پیش‌بینی مشارکت سازمان‌ها در روند دادرسی دیوان به‌ویژه در مرحله رسیدگی در دادسرا از لحاظ نظری و توجیه علمی، سیاست تقنینی سنجیده‌ای در تدوین قواعد حاکم بر عدالت کیفری بین‌المللی و گام مثبتی در تحقق آن است. باوجوداین، سیاست تقنینی از شفافیت لازم و کافی برخوردار نیست و زمینه تفسیرهای مختلف را فراهم کرده است. باید دید جهت‌گیری عمومی سیاست قضایی دیوان چگونه سرنوشت آرمان‌های عدالت کیفری بین‌المللی را رقم خواهد زد.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- آقایی جنت‌مکان، حسین. «نظارت قضایی بر تشخیص دادستان دیوان بین‌المللی کیفری». *مجله حقوقی بین‌المللی* ۳۹ (۱۳۸۷): ۲۵۶-۲۵۶.
- امیر احمدیان، بهرام و حسن عسگری. «بحران اوستیای جنوبی، ریشه‌ها، ابعاد، پیامدها و چشم‌انداز آینده». *مطالعات اوراسیای مرکزی، مرکز مطالعات عالی بین‌المللی* ۲(۲) (۱۳۸۸): ۴۲-۲۱.
- خالقی، ابوالفتح و زهرا ساعدی. «معیار معقول بودن در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و تبیین آن از سوی شعب مقدماتی». *مجله حقوقی بین‌المللی* ۵۹ (۱۳۹۷): ۲۴۸-۲۲۵.
- خالقی، علی و امیرمسعود مظاهری. «عدم‌تمایل دولت به رسیدگی؛ یکی از مبنای قابلیت پذیرش موضوع در دیوان کیفری بین‌المللی». *فصلنامه حقوق* ۴۲(۳) (۱۳۹۱): ۱۷۶-۱۵۹.
- رحمتی‌فر، سمانه. «نقش جامعه مدنی در ایجاد قاعده حقوقی در دوران جهانی شدن با تأکید بر سازمان‌های غیردولتی». *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی* ۱۸(۴۵) (۱۳۹۶): ۲۶۷-۲۶۶.
- رمضانی قوام‌آبادی، محمدحسین. «از شناسایی دولت فلسطین تا عضویت در دیوان کیفری بین‌المللی». *فصلنامه دولت‌پژوهی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی* ۲(۷) (۱۳۹۵).
- زمانی، سید قاسم. *حقوق سازمان‌های بین‌المللی: شخصیت، مسئولیت، مصونیت*. چاپ اول. تهران: مؤسسه پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۸۴.
- صابر، محمود و آزاده صادقی. «بررسی معیار آستانه شدت برای تعقیب جنایات در دیوان کیفری بین‌المللی؛ با نگاهی بر دیگر دادگاه‌های بین‌المللی». *مطالعات حقوق تطبیقی* ۶(۲) (۱۳۹۴).
- فاخری، نریمان و جواد صالحی. «رویه شعب بدوی و تجدیدنظر دیوان کیفری بین‌المللی در اصلاح اتهامات لوبانگا: از هماهنگی تا تعارض میان قواعد دیوان با اساسنامه رم». *مجله حقوقی بین‌المللی* ۵۱ (۱۳۹۳): ۲۰۴-۱۸۳.

ب. منابع خارجی

- 27-ICC-02/17, 12 April 2019, Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, https://www.icc-cpi.int/courtrecords/cr2019_02068.pdf.
- Amicus Curiae Organisations, Request for Leave to Submit Amicus Curiae Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, 14 June 2019, ICC-02/17-46-Corr (Corrected Version Notified on 17 June 2019).
- Communication under Article 15 of the Rome Statute of the International Criminal Court Regarding the Situation in Yemen, <http://www.icicl.org/details.asp?id=552>.
- Copelon, Rhonda. "Gender Crimes as War Crimes: Integrating Crimes against Women into International Criminal Law." *Mcgill Law Journal* 45 (2000): 217-240, <https://instruct.uwo.ca/law/485d/images/copelon.pdf>.
- E. Gawronski, Matilde. "The Legalistic Function of Preliminary Examinations: Quality Control as a Two-Way Street." In *Quality Control in Preliminary Examination: Volume I*, edited by Morten Bergsmo and Carsten Stahn, 185-193. Torkel Opsahl Academic EPublisher Brussels, 2018.

Gawronski, Matilde E. "The Legalistic Function of Preliminary Examinations: Quality Control as a Two-Way Street." In *Quality Control in Preliminary Examination: Volume 1*, edited by Morten Bergsmo and Carsten Stahn, 186-187. Brussels, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2018.

Hansen, Thomas Obel. "The Policv Paper on Preliminary Examinations: Ending Immunity through Positive Complementarity." *Transitional Justice Institute Research Paper* 17-01 (March 22, 2017), <https://ssrn.com/abstract=2939139>.

ICC-01/09-19-Corr, 31 March 2010.

ICC-01/09-3, 26 November 2009, Situation in the Republic of Kenya, Request for Authorisation of an Investigation Pursuant to Article 15.

ICC-01/13 OA, 6 November 2015, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/13-51>.

ICC-01/13, 16 July 2015, Decision on the Request of the Union of the Comoros to Review the Prosecutor's Decision Not to Initiate an Investigation, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2015_13139.PDF.

ICC-01/13, 7 August 2015, *Amicus Curiae* Observations of the European Centre for Law & Justice Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, <https://www.icc-cpi.int>.

ICC-01/15, 27 January 2016, Situation in Georgia Decision on the Prosecutors Request for Authorization of an Investigation, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_00608.PDF.

ICC-02/17, 10 June 2019, Request for Leave to File *Amicus Curiae* Submissions on Behalf of Human Rights Organizations in Afghanistan, <https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-02/17-35>.

ICC-02/17, 11 July 2019, *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03650.PDF.

ICC-02/17-34, 7 June 2019, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03060.PDF.

ICC-02/17-46, 17 June 2019, Decision on the 'Request for Leave to Submit *Amicus Curiae* Observations Pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2019_03254.PDF.

ICC-RoC46 (3)-01/14, 22 September 2014, <https://www.legal-tools.org/doc/7ced5a/pdf/>.

Klamberg, Mark. *Commentary on the Law of the International Criminal Court*. (Brussels: TOAEP, 2017), <https://www.legal-tools.org/doc/aa0e2b/pdf>, (e-book).

Policy Paper on Preliminary Examinations, https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/otp-policy_paper_preliminary_examinations_2013-eng.pdf or <http://www.legal-tools.org/doc/acb906/>.

Policy Paper on the Interests of Justice, September 2007, <http://www.legal-tools.org/doc/bb02e5/>.

Situation in Georgia, Summary of the Prosecution's Request for Authorisation of an Investigation Pursuant to Article 15, https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/art_15_application_summary-eng.pdf.

Williams, Sarah. "Civil Society Participation in Preliminary Examinations." In *Quality Control in Preliminary Examination: Volume 2*, edited by Bergsmo and Stahn (editors). Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels, 2018, www.legal-tools.org/doc/2c35fb.

Woolaver, Hannah. "The Role of *Amicus Curiae* Submissions at International Criminal Tribunals." 2016, <http://www.judicialmonitor.org/spring2016/specialreport2.html> (Last Accessed June 20, 2019).

Zoe, Pearson. "Non-Governmental Organizations and the International Criminal Court: Changing Landscapes of International Law." *Cornell International Law Journal* 39(2) (2006): Article 2, <http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol39/iss2/2>.